הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר זרעים

אור שמח על משנה תורה, הלכות מתנות עניים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות מתנות עניים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-מתנות-עניים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה יד 4
פרק ב 4
הלכה ב 4
פרק ג 4
הלכה א 4
פרק ו 5
הלכה י 5
הלכה יג 6
הלכה טז 6
פרק ז 6
הלכה יב 6
פרק ח 7
הלכה ח 7
פרק ט 7
הלכה טו 7
פרק י 8
הלכה ב 8
הלכה ח 8

פרק א

הלכה יד

וכבר נתפרש בגמרא שהפאה נוהגת בחו"ל.

נ"ב גמרא חולין (דף קל"ז) וכן הוא בבית יוסף, ובכסף משנה צ"ל ומש"כ ויראה לי שה"ה לשאר מ"ע אלא שכולן נוהגות בחו"ל, ע"ז כתב הכסף משנה נ"ל דהיינו מדאמרינן ס"פ הזרוע לוי זרע כו' לקט, וט"ס נפל בדברי קדשו:

פרק ב

הלכה ב

והתמרים כו' בין רכים כו'.

נ"ב דלא כר' יוסי בר' יודא בתוספתא דרוטבי תמרים פטורים כדמפרש בירושלמי דחכמים פליגי עליה:

פרק ג

הלכה א

אין מניחין את הפאה משדה על חברתה כו'.

בירושלמי סוף פרק ואלו מפסיקין לפאה ר' פנחס בעי קצירת חוצה לארץ מהו שתהא חייבת בפאה, ותמוה דהא הוי דבר שהוא חובת קרקע ואינו נוהג אלא בארץ, וברור דצריך להיות שתהא מפסקת בפאה או מהו שתחלק בפאה, והפירוש שאם משני צדדים ארץ ישראל ובאמצע שדה חו"ל וכמו שאמרו בפ"ק דגיטין רצועה נפקא כו' אם הוי כשדות חלוקות וצריך להפריש שני פאות ולא מצי להפריש מאחת על חברתה. ומ"ש שם עוד שלא תאמר הקדש פטור וחוצה לארץ פטור אי מה הקדש חייב אף חו"ל חייב, הפירוש שאם יש שדה הקדש בנתיים אין חלק הקדש מחלק את השדה שיהא צריך להפריש שתי פאות רק מפריש פאה אחת, ויעוין חלה פ"ד ה"ב קב הקדש מצרף כו' מה בין חלה כו' הקדש ראוי לפדותו ולאכלו, ולכן כאן הוה"ד דאינו מפסיק הקדש לפאה דראוי לפדות קודם הקצירה, אשכח תני קציר ארצכם ולא קציר חו"ל, פירוש שכל הקציר יהא מארצכם וזה שכתוב בלשון רבים ולא שיהא קציר חו"ל בנתיים. ושם, קצר הגזבר חצי חצי' ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדה כולה מפריש מן הקמה כצ"ל, על הקציר פירוש על הקציר שקצר המקדיש קודם שהקדיש חצי' השנית מפריש מן הקמה שנפדה היינו חצי חציה השנית וכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר

פירוש ואינו מחלק הקדש את הפאה אף שמה שנקצר ברשות גזבר כבר נפטר. זה בירור הירושלמי והגהתו. וגבי מעשר בהמה דבאין מחו"ל לקדש אבל לא ליקרב אינו מצטרף חו"ל עם של הארץ אבל ודאי דאינו מפסיק יעו"ש בחלה מה דרמי ממעשר בהמה לענין שכבר נפטר, וזה הלכות ברורות ודוק:

פרק ו

הלכה י

ונותנו לכל עני שירצה.

דעת רבינו מפורש דבהנך דאין בהן טוה"נ נותנו לכל עני שבא ותובעו ראשון ומוכרח הוא לפי שיטתו בהלכות תרומות פי"ב הט"ו דאם לקחם שלא מדעת הבעלים זכה בהן שאין לבעלים מהן אלא טוה"נ וטוה"נ אינה ממון, ואם נאמר בהנך דלית בהו טוה"נ דאינו צריך ליתן לעני שבא ראשון מה איכא בין הנך דאיכא בהו טוה"נ להנך דלית בהו טוה"נ דגם בהנך דאיכא בהו טוה"נ אם תפס אין מוציאין מידו. וראיה לשיטת רבינו מירושלמי מפורש גיטין סוף פרק כל הגט על הא דקאמר המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש כו' והא לא אתו לידיה ומשני דמיירי במכירי כהונה ופריך ויש מכיר לעני, ופירשו המפרשים דבעני לא שייך מכיר דהא ליכא לבעלים טוה"נ ומוכרח ליתן לכל מי שבא ראשון וכל הבא ליטול נוטל, ועיין משנה למלך הלכות מעשר פ"ז שפירש דברי הבבלי וירושלמי הנ"ל. ואם נאמר כשיטת תוס' דבידו ליתנם למי שירצה ואם בא אדם ושאלו אינו נותן לו א"כ שייך ושייך מכיר לבעלים שנותן לו תמיד אותם. אך א"כ יקשה הא דקרי ליה הגמ' ממון שאין לו תובעים הא צריך ליתנו למי שתובעו תחלה כמו שהוכיחו בתוספות, ע"ז כבר תירץ רבינו בלשונו הזהב פ"ט מבכורים הי"ד, עבר ואכלן כו' אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע, השכיל רבינו להסיר קושייתם דאעפ"י שהעני שבא ושאלן מחוייב ליתן להם הלקט ושו"פ בכ"ז הא אין לו תובע ידוע דאינו ידוע מי יבוא ראשונה ואין זכות לשום אחד מהן ודוק:

אולם לפ"ז איכא לעיוני דא"כ המזיק קופה של צדקה ג"כ ממון שאין לו תובעין הוא ויפטר, בשלמא בהנך דאיכא ביד גזבר אמרינן דידו כיד עניים (ב"ק דף ל"ו עיי"ש) וכבר זכו בהן עניים ושפיר חייב לשלם דהגזבר תובע, אבל בלא גזבר לכאורה יפטר וזה תמוה, ועיין ריטב"א כאן שיש מי שרצה לומר כן ועיי"ש בדרך אחר. ובשלמא לשיטת תוס' ניחא שפיר דתמן עני שבא ראשון ושואל מוכרח ליתן לו והוי ממון שיש לו תובעים

אולם לשיטת רבינו צ"ב מדוע חייב. והנלע"ד, דפאה הוא רק כזכות שיש לעניים ואינו בשביל שחסר לו דהא עני נוטל אפילו אלף זוז בפעם אחת, ובצדקה אין אתה מחוייב לעשרו, וכן מי שיש לו י"ד סעודות לא יטול מן הקופה ומלקט שכחה ופאה נוטל, וכן אין מחייבין לשיטת הר"ת למכור כלי תשמישו של כסף בלקט שכחה ופאה ובצדקה מחייב עיין תוס' כתובות (דף ס"ח) א"כ בצדקה אם הזיק מעות של צדקה הלא איכא תובעין דאם היו מעות אילו היה העני נוטלן ולא היה חסר לו עוד ושוב פטורין כל אחד מליתן לו, אבל השתא חסר לו והחיוב רמי על כל אחד ליתן לו שנית, א"כ אין לך ממון שיש לו תובעין גדול מזה, אבל בלשו"פ אולי היה נוטלן עני שאינו צריך וכיו"ב וכי אבדן או הזיקן אין כאן חיוב חדש ליתן דזה זכות בגוף הדבר ולא חיובא דרמי אכתפא דגברי שפיר הוה ממון שאין לו תובעין ידוע ודוק:

הלכה יג

אב ובנו.

נ"ב וכן בבלי קדושין (דף ל'):

הלכה טז

אעפ"י שעדיין לא נתן דמים ואפילו לווה דמים ולקחה כו'.

עיין ירושלמי סוף פ"א עני אינו מצוי ליקח כו' מצוי הוא ללות יעו"ש בלוקח פירות תלושין מחבירו ומכש"כ בלוקח פירות והשדה כשהן במחובר דהתם בפירות תלושין כבר נתחייבו אצל המוכר, לכן סבר רבי דאין מוציאין מיד הלוקח עני אבל כאן כו"ע מודו ופשוט:

פרק ז

הלכה יב

לוקחין מן הנשים כו' דבר מועט.

ומה שקבל דוד מאביגיל היה בתורת שכירות וכ"מ ברמ"א חו"מ סימן רס"ד ס"ק ד' שאינו יכול לומר לו בחנם עשית כו' אלא צריך ליתן לו שכרו, ולכן אמר אשר לזה במדבר דשכיח הזיקא ולא הוה מבריח ארי ודוק:

פרק ח

הלכה ח

היה הדבר מסויים כו'.

והא דמועלין בקדשי עו"ג בבדק הבית אע"ג דהוא נגנז, היינו משום דדבר שאינו מסויים חזי בדיעבד אם קבלו לבנין הבית ודבר מסויים ראוי לפדותו ככל הקדש ולעשות מהדמים דבר שאינו מסויים לצורך בדק הבית רק דאי אפשר לעשות כן שמא יאמר העו"ג הקדשתי דבר מסויים ומכרוהו לעצמן כמו בצדקה וזה הוי רק חשש מדבריהם אבל מן התורה חזי לצורך בדק הבית כמוש"ב לכן מועלין בו ויעוין לח"מ פ"א מערכין, אבל בבהכ"נ מקבלין אף דבר מסויים כמו דאמר עו"ג שהתנדב מנורה ומנורה הוי דבר מסויים טפי מפרה וטלית (ריש פרק איזהו נשך) ובהכ"נ מיקרי הדיוט גבי הר הבית יעוין הלכות בית הבחירה סוף פ"א:

פרק ט

הלכה טו

במשנה פליג ר' אליעזר ואמר לכשיחזור לביתו ישלם ע"ש. ונ"ל דר"א ורבנן לטעמייהו אזלי דר"א דסובר דמצי לזכות לפלוני עני הוא מצד עניותו וכיון שיש לזה ממון מחוייב לשלם כשיבוא לביתו, אבל חכמים דסברי לא תלקט לעני דלא זכתה התורה לעני אלא כל מה שכל עני מלקט בעצמו [לשון התוספות] א"כ זכי בבזיונו מה שמבזה עצמו על הלקט בזה זכה, א"כ העשיר שהיה עני באותו שעה וביזה את עצמו ללקט עבורו זכה בבזיונו את הלקט ולבלי לשלם עוד. ולפ"ז יש לאמר עוד, דבאמת דחוק טובא בהנך דברים דאין בהן טובת הנאה לבעלים אמאי קרי ממון שאין לו תובעין ומ"ש מצדקה דרק מדין שמירה פטרינהו רחמנא לשמור ולא לחלק לא מדין היזק, ודברי התוספות בזה צ"ב. ולפ"ז הוי ניחא לרבנן דלאו משום עניותו זיכתה תורה רק מפני שמבזה עצמו א"כ כ"ז דלא ביזה את עצמו ללקט לא זכי בהו והוי ממון שאין לו תובעין ול"ד לכיס של צדקה דמצי לזכות עבור עני הידוע לו ומשום עניותו זיכהו התורה, וכיון שכן לר' אליעזר דמצי לזכות לעני ועבור עניותו זכיא ליה התורה וכל העני הבא לבקש ליתן לו פאה מחוייב ליתן לו כמו שמבואר במשנה אחד אומר לבוז כו' לחלק שומעין לזה כו', והוי כמו ארנקי של צדקה ועדיפא מיניה דכבר כתב הר"ש הא דבעי קרא לפטור לקט ממעשר הלא לקוח ג"כ פטור, ותירץ דזכות יש להן בשדה ויש להן חלק ולא הוי לקוח ודידיה קא שקיל, וא"כ לדר"א הוי יש לו תובעין ומר"א אין ראיה כלום דאימור במעשר

עני המתחלק בשדה מירי דאין לו טוה"נ לבעלים. לכן כשמקשה על רב חסדא בחולין (דף ק"ל) דהמזיק מת"כ פטור שאין לו תובעין ממשנה זו אמר הגמ' שם ומדר"א ניקו וניתוב, ומש"כ הפוסקים דינא דמשנתינו בעה"ב העובר ממקום למקום גבי צדקה אין סתירה לזה כיון דחזינא דבשביל בזיון זיכתה תורה לעני במתנות עניים כמו גבי לקט שכחה ופיאה, הוא הדין דזיכתה תורה לעני בצדקה עבור בזיונו לבד אף שיש לו נכסים רק שהוא עני לאותו שעה ואין לו כאן נכסים, והא דסובר ר"א דצריך לשלם משום דסובר דבמתנות עניים אשר רחמנא חייביה ליתן זה לעניים לא מנדבת לבו רק רחמנא זכינהו לעניים, א"כ איך העשיר הזה עתיר נכסין במקומו ובעירו יקח חלק העני באמת שאין לו וריק בבית ובשדה, אבל צדקה לעניים לרבנן כיון דהוא בא מנדבת אדם ולפי הני עניים דקיימי כן מפרישין ודאי דשקיל אם צריך להתבזות כמו דזכיה רחמנא לעני כזה במתנות עניים. ולפ"ז יתבאר ומדר"א ניקו וניתוב כי לדידיה הוי שפיר ממון שיש לו תובעין ודוק:

פרק י

הלכה ב

לעולם אין אדם מעני מן הצדקה.

נ"ב שנאמר נותן לרש אין מחסור, (משלי כ"ח:כ"ז):

הלכה ח

כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש.

נ"ב ובמדינה בכל עיר ועיר. תוספתא שקלים: